

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

**Інклюзивна освіта
як індивідуальна траєкторія
особистісного зростання дитини
з особливими освітніми потребами**

Збірник матеріалів

VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

з міжнародною участю

(наукове електронне видання)

Випуск 5

Вінниця 2023

I-65

Рекомендовано до друку вченою радою факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 29.04.2023 року)

Редакція колегія:

Демченко О.П., кандидатка педагогічних наук, доцентка, декан факультету дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (*голова*)

Олійник Н.А., кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувач кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Комарівська Н. О., кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Любчак Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Кушнір А.О., кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Колеснік К.А., докторка філософії, старша викладачка кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Карук І.В., докторка філософії, старша викладачка кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Рецензенти:

Мачинська Н.І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка

Василюк А.В., доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

I-65 Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 27 квітня 2023 р.) / редкол.: О. Демченко, Н. Олійник, Н. Комарівська, Л. Любчак, А. Кушнір, К. Колеснік, І. Карук ; за заг. ред. О.П. Демченко. Вінниця, 2023. Вип. 5. 341 с.

I-65 Inclusive education as an individual trajectory of the personal growth of a child with special educational needs: a collection of materials of the II All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation / editorial board per community Ed. O. Demchenko. Vinnitsa, 2023. Issue 5. 341 c.

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія вважає за необхідне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є безперечними. Проте вважаємо за можливе їх опублікування з метою подальшого обговорення.

До збірника включені тези з актуальних питань інклюзивної освіти в контексті завдань реалізації наступності дошкільної та початкової освіти, які підготовлені викладачами, студентами українських і зарубіжних закладів вищої освіти, педагогами-практиками, фахівцями соціальних служб і представниками громадських організацій.

Матеріали збірника адресовані викладачам і студентам ЗВО II-IV рівня акредитації, педагогічним працівникам шкіл I ступеня та закладів дошкільної освіти, а також усім, хто цікавиться питаннями навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами.

The collection includes the thesis on Topical issues of inclusive education in the context of the tasks of implementing the continuity of pre-school and primary education, prepared by faculty and students.

The materials of the collection are addressed to teachers and students of institution of higher education of the II- IV level of accreditation, teachers of primary schools and institutions of pre-school education, as well as to everyone who is interested in the problems of education and upbringing

8. Казки з ілюстраціями. Іншим методом візуальної підтримки є використання анімованих казок. Казки, розроблені для розвитку дітей дошкільного віку з РАС, мають чітку структуру, відповідно до вікових потреб дітей, розвивають різноманітні навички, такі як мовленнєва, соціальна та когнітивна тощо [1].

Отже, використання методів візуальної підтримки є ефективним інструментом для розвитку життєвих компетенцій дітей дошкільного віку з РАС. Візуальна підтримка допомагає дітям дошкільного віку з розладом аутистичного спектру зосередитися на діяльності, зрозуміти її мету і послідовність дій, а також зміцнює зв'язок між словами і поняттями. Для досягнення максимальних результатів у використанні методів візуальної підтримки, важливо розробляти індивідуальні підходи до кожної дитини з РАС, враховуючи її потреби і можливості.

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. Львівсько-Ряшівські наукові зошити : Культура – Мистецтво – Освіта – Терапія в міждисциплінарній перспективі. Вип. 2. 2014. Wydawnictwo uniwersytetu rzeszowskiego. P. 93-103.
2. Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Ред. А.А. Колупаєвої. К. Видавнича група «А.С.К.». 2012. 360 с. (Strategies for Teaching in Inclusive School).
3. Колосова О. В., Антонюк О.В. Мультиплікаційний фільм як засіб формування соціальних умінь у дітей дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами*. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.). За заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця. Меркьюрі-Поділля. 2018. Вип. 1. С. 85-90.
4. Колосова О.В., Кронівець Т.М., Хіля А.В. Соціально-педагогічна підтримка дітей з інвалідністю в середовищі різноманіття: досвід ЄС. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 64, С. 98-104.
5. Olena Kolosova, Iryna Sarancha, Yaroslava Pylypenko, Anna Khilya. Tolerant attitudes towards persons with special educational needs as a component of professional training for teachers in higher education institutions. International Scientific Conference «SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION - SIE2022». Vol.(2022) I. P. 126-135.

СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ В ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ: ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ

*Горішна Надія, кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка (Україна)*

SOCIAL SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER: APPROACHES TO DEVELOPMENT

*Horishna Nadiya, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Ternopil Volodymyr Hnatyuk
National Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. На основі огляду наукової літератури розкрито вплив розділів аутистичного спектру на соціальні навички дітей. Схарактеризовано труднощі, які можуть виникати у набутті ними різних типів соціальних навичок: комунікативних, регулювання емоцій, когнітивних та навичок вирішення проблем. Окреслено сутність основних підходів, на яких базуються

втручання з розвитку соціальних навичок – поведінкового, когнітивно-поведінкового та підходу, заснованого на взаєминах.

Ключові слова: розлади аутичного спектру, соціальні навички, типологія соціальних навичок, втручання з розвитку соціальних навичок.

Abstract. Based on a review of the scientific literature, the impact of the autistic spectrum on children's social skills was revealed. Difficulties that may arise in their acquisition of various types of social skills are characterized: communicative, emotion regulation, cognitive, and problem-solving skills. The essence of the main approaches on which interventions for the development of social skills are based are outlined – behavioral, cognitive-behavioral and relationship-based approaches.

Keywords: autism spectrum disorders, social skills, typology of social skills, intervention for the development of social skills.

Протягом останніх десятиліть у світі спостерігається тенденція зростання кількості дітей з розладами спектра аутизму (РСА). За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), таке порушення розвитку має кожна сота дитина [5]. В Україні немає точних статистичних даних щодо кількості дітей з РСА, але протягом останніх п'яти років Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) щорічно фіксує зростання кількості встановлених діагнозів «розлад аутичного спектру» на 30% [1]. За останніми даними, у 2017 році чисельність дітей з аутизмом в Україні становила понад 7 тис. осіб, хоча за оцінками експертів ця цифра може становити 70 тис. осіб [2].

Згідно з дефініцією, яку надає Американська асоціація психіатрів, РАС є одним з розладів психологічного розвитку, що виникає через особливості будови та функціонування центральної нервової системи [6]. Дане порушення включає в себе декілька форм розладів, включаючи синдроми Аспергера Каннера, Ретта, дезінтегративний розлад дитинства та атипичний аутизм [5]. Всі ці розлади мають спільний елемент у вигляді дефіциту соціальних навичок, який проявляється у порушеннях комунікації, соціальної взаємодії та соціального сприйняття [6]. Порушення соціальних навичок призводить до проблем у соціальному функціонуванні дитини у школі, вдома та в громадському середовищі та спричинити труднощі у взаємовідносинах, поведінці, навчанні та психічному здоров'ї.

Результати опитування фахівців і батьків дітей з аутизмом проведене в Україні у 2021 році, засвідчили високий рівнем незадоволеності доступом до професійних послуг та сервісів (80,1% і 98,4%), а також наявною інфраструктурою для дозвілля і розвитку людей з аутизмом – 82,8% і 97,5% відповідно В умовах обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19, можливості сімей та фахівців розвивати соціальний потенціал дітей з РАС через участь в навчанні та корекції розвитку суттєво знизилися [4]. Можна передбачити, що ситуація, пов'язана з війною, яку розпочала росія в Україні у 2022 році, матиме негативний вплив як на стан дітей з аутизмом, у тому числі і їх соціальних навичок, так і на доступ сімей до професійної допомоги.

Зважаючи на зазначене, мета дослідження полягала у поглибленні знань про підходи до розвитку соціальних навичок у дітей з ООП на основі огляду наукових досліджень з цієї теми.

Для проведення дослідження було використано формат кабінетного дослідження, який дозволив зібрати інформацію про соціальні навички дітей з особливими освітніми потребами та/або порушеннями психофізичного розвитку. Зібрані дані були оброблені за допомогою методів аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення якісних даних. Пошук наукових публікацій був проведений за ключовими словами у науко-метричних базах даних, таких як Web of Science, Scopus, PubMed, Google Scholar, ResearchGate. Для дослідження були відібрані наукові публікації, не старші 10 років.

Соціальні навички трактують як здатність діяти відповідно до контексту соціальної ситуації, внутрішнього стану особистості, специфіки оточуючого середовища, враховуючи при цьому суспільні очікування [8, с. 3].

Існує декілька підходів до типологізації соціальних навичок; найбільш сучасна типологія, запропонована Гровером, Нейглом, Буффі та Ендрюсом [7], ґрунтується на цільових сферах їх використання і включає навички комунікації, регулювання емоцій, когнітивні навички та навички вирішення проблем.

Комунікативні навички забезпечують використання мовлення та міміки відповідно до ситуації взаємодії та суспільних норм. У дітей з РСА можуть виникати труднощі з елементарними навичками спілкування, такими як вітання, започаткування та підтримка розмови, обмін інформацією, дотримання своєї черги у розмові та розуміння комбінації вербальних та невербальних сигналів. Мета роботи з розвитку комунікативних навичок може полягати у набутті дитиною здатності розуміти мовлення, вступати у бесіду, відповідати на запитання тощо. Навички регулювання емоцій забезпечують здатність контролювати, модифікувати і виражати свої почуття згідно з ситуацією та соціальним контекстом. Дітям із РСА складно як визначати емоції інших, так і контролювати власні, тому розвиток цих навичок є складовою програм навчання соціальних навичок для дітей з аутизмом. Когнітивні соціальні навички забезпечують набуття знань та їх використання під час соціальних взаємодій. Діти з РСА мають труднощі з обробкою та використанні інформації у змінених умовах, її цілісному сприйнятті тощо. Навички розв'язання соціальних проблем забезпечують здатність реагувати на різні соціальні ситуації. Дітям з РСА складно переносити попередній досвід на нові ситуації, справлятися з завданнями, що пов'язані зі вирішенням проблемних ситуацій, тому вони потребують розвитку навичок швидкої оцінки та вибору адекватних реакцій на незнайомі ситуації.

Результати аналізу наукової літератури з теми дослідження засвідчили, що усі втручання з розвитку соціальних навичок у дітей з РАС, ефективність яких доведена науково, можна звести до трьох основних підходів: поведінкового, когнітивно-поведінкового та підходу, заснованого на взаєминах. Поведінкові втручання зосереджені на зміні подій у навколишньому середовищі (передумов та наслідків поведінки) з метою посилення бажаної поведінки і зменшення проявів небажаної. Когнітивно-поведінкові інтервенції частково поділяють деякі

припущення про доцільність зміни середовища для зміни поведінки, проте вони розширюють розуміння чинників, які впливають на поведінку, зокрема як індивід інтерпитує або сприймає те, що відбувається в навколишньому середовищі. Підходи, засновані на взаєминах (наприклад, Floortime і Son-Rise), стверджують, що розвиток довірчих відносин є основним фактором, який впливає на формування соціальних навичок. Наслідуючи приклад дитини, поважаючи її вподобання і допомагаючи дитині контролювати її поведінку, розвиваються довіра і мотивація, яка дозволяє опанувати соціальні навички.

Передумовою для розвитку соціальних навичок є аналіз потреб, який передбачає збір інформації про соціальні навички дитини, наявність сильних і слабких сторін щодо їх розвитку. Для оцінки соціальних навичок використовуються такі інструменти як, спостереження контрольні списки соціальних навичок, бесіди із значимими дорослими, соціограми [9, с. 19]. Подальші кроки включають; розвиток мотивації у дітей для опанування та використання навичок у різних умовах; навчання навичкам, використовуючи стратегії, що відповідають мовленнєвим та когнітивним здібностям дитини; відпрацювання навичок у природних умовах із залученням найближчого оточення. Важливим аспектом втручань з розвитку соціальних навичок є навчання однокласників тому, як покращити навички взаємодії з дітьми з аутизмом, зменшити їх ізоляцію, розширити можливості для дружби і зменшити їх цькування. Незалежно від обраного підходу, опанування соціальними навичками дітьми з аутизмом повинне носити цілеспрямований і спланований характер.

Список використаних джерел:

1. 2 квітня – день поширення інформації про аутизм *Центр громадського здоров'я України*. URL: <https://phc.org.ua/news/2-kvitnya-den-poshirennya-informacii-pro-autizm> (дата звернення: 02.04. 2023).
2. *5 міфів про аутизм. МОЗ України*. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/5-mifiv-pro-autizm> (дата звернення: 17.03.2020).
3. Міжнародний класифікатор хвороб (МКХ-10). *ВООЗ*. URL: <https://icd.who.int/browse10/2010/en> (дата звернення: 04.04. 2023).
4. Опитування про стан аутизму в Україні-2021: держава самоусувається від підтримки людей з особливими потребами? *Національна асамблея людей з інвалідністю*. URL: <https://naiu.org.ua/opytuvannya-pro-stan-autizmu-v-ukrayini-2021-derzhava-samousuvayetsya-vid-pidtrymky-lyudej-z-osoblyvymy-potrebamy/> (дата звернення: 05.04.2023).
5. Autism. *World Health Organization*. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders#:~:text=It%20is%20estimated%20that%20worldwide,figures%20that%20are%20substantially%20higher.> (дата звернення: 02.04.2023).
6. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5). *American Psychiatric Association*. 2013. *American Psychiatric Pub*.
7. Grover R. L., Nangle D. W., Buffie M., Andrews L. A. Defining social skills. In *Social Skills Across the Life Span* Academic Press. 2020. Pp. 3-24.
8. McFall R. M. A review and reformulation of the concept of social skills. *Behavioral Assessment*. 1982. Vol. 4. P. 1-33.
9. Ross F., Cornish U. *Social skills training for adolescents with general moderate learning difficulties*. Jessica Kingsley Publishers. 2003. P. 19.

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИЗАРТРІЄЮ

Гоцуляк Віталія, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.С. Кравець, кандидатка педагогічних наук, доцентка